

การบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา Academic Service of Higher Education Institutions

มงคล ฟองศรี^{1*}, อำนาจ บุญรัตน์ไธสง² และ ฐิติมา ให้อยอง³

Mongkol Fongsri^{1*}, Amnuat Boonratmaitree², and Thitima Holumyong³

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Thailand

**Corresponding author. E-mail: Mongkol.fon@rmutr.ac.th^{1*}*

Received March 5, 2025; **Revised** May 8, 2025; **Accepted** May 30, 2025

Abstract

This academic article aims to examine the academic service activities of higher education institutions. Five key themes are investigated: (1) the definition of academic service; (2) institutional standards for higher education; (3) types of academic service; (4) components of academic service; and (5) guidelines for delivering academic service. Findings 1. Definition of academic service. It refers to the process by which a university transfers its knowledge, skills, technologies, and experience derived from teaching, research, and innovation to communities, society, government agencies, the private sector, and the public to solve problems and strengthen multiple dimensions, including economic, social, environmental, and cultural. 2. Higher-education institutional standards for academic service. Institutions must disseminate knowledge, technologies, and innovations to communities and the nation, delivering both pro bono and commercial services with high quality and efficiency. 3. Types of academic service are classified into three main categories: Non-profit academic service, Commercial academic service (fee-based), and Pro bono academic service (institution-funded). 4. Components of academic service comprise five elements: Service providers: faculty, researchers, and academic staff; Knowledge content: research outputs, innovations, theories, techniques, and tools; Service processes: training, seminars, consultancy, collaborative research, and e-learning; Service recipients: government agencies, private sectors, communities, professional groups, and the general public; Outcomes and impacts: both qualitative and quantitative results used to refine future services. 5. Guidelines for delivering academic service. Institutions should begin by assessing the needs of target groups, fostering multi-sectoral partnerships, integrating

services with core institutional missions, designing systematic service processes, building staff capacity, ensuring service quality, and creating academic value to enhance institutional reputation.

Keywords: academic service; higher education institutions

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา โดยมีประเด็นที่ศึกษาในครั้งนี้ 5 ประเด็น ได้แก่ 1. ความหมายของการบริการวิชาการ 2. มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา 3. ประเภทของการบริการวิชาการ 4. องค์ประกอบบริการวิชาการ และ 5. แนวทางการให้บริการวิชาการของสถาบันการศึกษา จากผลการศึกษาในครั้งนี้พบว่า 1. ความหมายของการบริการวิชาการ คือ กระบวนการที่สถาบันอุดมศึกษานำองค์ความรู้ ทักษะ เทคโนโลยี และประสบการณ์จากการเรียนการสอน วิจัย และนวัตกรรม ไปให้บริการแก่ชุมชน สังคม ภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหา และสร้างความเข้มแข็งในมิติต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม 2. มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา ในด้านการบริการวิชาการ เป็นการถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยี และนวัตกรรมสู่ชุมชนและประเทศชาติ ดำเนินงานทั้งแบบให้เปล่าและเชิงพาณิชย์อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ 3. ประเภทของการบริการวิชาการ แบ่งเป็น 3 ประเภทหลัก คือ การให้บริการโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร การให้บริการเชิงธุรกิจ (มีค่าตอบแทน) การให้บริการแบบให้เปล่า (ทุนสถาบัน) 4. องค์ประกอบบริการวิชาการ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ ด้านผู้ให้บริการ (อาจารย์ นักวิจัย บุคลากรวิชาการ) ด้านเนื้อหาองค์ความรู้ (ผลงานวิจัย นวัตกรรม ทฤษฎี เทคนิค เครื่องมือ) ด้านกระบวนการให้บริการ (อบรม สัมมนา ให้คำปรึกษา วิจัยร่วม e-learning) ด้านผู้รับบริการ (ภาครัฐ เอกชน ชุมชน กลุ่มวิชาชีพ ประชาชน) ด้านผลลัพธ์และผลกระทบ (เชิงคุณภาพ เชิงปริมาณ) และ 5. แนวทางการให้บริการวิชาการ ควรเริ่มจากการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ บูรณาการกับพันธกิจหลักของสถาบัน ออกแบบกระบวนการบริการอย่างเป็นระบบ พัฒนาศักยภาพบุคลากร ประกันคุณภาพการบริการวิชาการ พร้อมสร้างมูลค่าทางวิชาการเพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของสถาบันต่อไป

คำสำคัญ: การบริการวิชาการ; สถาบันอุดมศึกษา

บทนำ

ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญ คือ ปัญหาการลดลงของงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลให้มหาวิทยาลัยต้องเร่งปรับตัวเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการหารายได้ด้วยตนเองอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น แนวโน้มสำคัญที่เกิดขึ้นคือ การที่สถาบันการศึกษานำองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญของบุคลากรมาให้บริการในรูปแบบของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างรายได้ โดยมุ่งเน้นการออกแบบหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริงนอกจากเป้าหมายในการสร้างรายได้แล้ว การให้บริการวิชาการยังถือเป็นภารกิจสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนและสังคม มหาวิทยาลัยสามารถใช้ศักยภาพด้านบุคลากร งานวิจัย และทรัพยากรที่มีอยู่ จัดกิจกรรมบริการวิชาการต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ อันเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต

อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยที่จะประสบความสำเร็จในการให้บริการวิชาการ จำเป็นต้องสร้างความสมดุลระหว่างเป้าหมายในการหารายได้กับการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ สถาบันการศึกษายังต้องมีการพัฒนาระบบและกลไกในการสนับสนุนงานบริการวิชาการอย่างมี

ประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการจัดตั้งหน่วยงานหรือศูนย์กลางดูแลการบริหารวิชาการโดยตรง การวางแผนและประเมินผลอย่างเป็นระบบ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง เพื่อให้การดำเนินงานด้านบริหารวิชาการเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ทั้งสถาบันและสังคมในระยะยาว ตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 และ พ.ศ. 2566 (ฉบับปรับปรุง) ได้ระบุประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ “การบริหารวิชาการ” ซึ่งถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของคุณภาพการอุดมศึกษา โดยเฉพาะในด้านพันธกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา ที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนและวิจัยแล้ว การบริหารวิชาการแก่สังคมก็เป็นการกิจสำคัญที่ต้องได้รับการส่งเสริมอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ 1. ข้อมูลจากกฎกระทรวง พ.ศ. 2561 กฎกระทรวงว่าด้วยระบบการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 (ประกาศราชกิจจานุเบกษา ณ วันที่ 2 พฤษภาคม 2561) ได้กำหนดองค์ประกอบของระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในไว้ 5 องค์ประกอบ โดย “การบริหารวิชาการแก่สังคม” เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบที่ 3: การบริหารวิชาการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรเพื่อความยั่งยืน ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาจะต้องมีระบบการจัดบริหารวิชาการที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และสามารถประเมินผลกระทบหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม กฎกระทรวงว่าด้วยระบบการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2566 (ประกาศราชกิจจานุเบกษา ณ วันที่ 8 สิงหาคม 2566) ได้มีการปรับปรุงให้ทันสมัยมากขึ้น โดยเน้นให้สถาบันอุดมศึกษาต้องมี “ระบบนิเวศแห่งคุณภาพ” ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการวางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุง (PDCA) ที่เชื่อมโยงกับพันธกิจทุกด้าน รวมถึง “การบริหารวิชาการ” ได้เน้นว่า การประกันคุณภาพต้องสะท้อนถึง “ความรับผิดชอบต่อสังคม” (Social Accountability) และการสร้าง “ผลกระทบ” (Impact) อย่างแท้จริง โดยเฉพาะบริการวิชาการต้องแสดงให้เห็นถึงการตอบสนองความต้องการของพื้นที่ และสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างเป็นรูปธรรม

กฎกระทรวงทั้งสองฉบับต่างให้ความสำคัญต่อบริการวิชาการในฐานะเครื่องมือเชื่อมโยงองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยกับชุมชนและสังคม และเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดสำคัญที่สะท้อน “คุณภาพ” และ “ความยั่งยืน” ของสถาบันการศึกษา โดยมหาวิทยาลัยควรมีระบบและกลไกที่รองรับการบริการที่มีมาตรฐาน สามารถวัดผลได้ และเกิดประโยชน์เชิงประจักษ์

ซึ่งในบทความวิชาการนี้ จะนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริการวิชาการ ในประเด็นสำคัญ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายของการบริการวิชาการ 2) มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา 3) ประเภทของการบริการวิชาการ 4) องค์ประกอบบริการวิชาการ 5) แนวทางการให้บริการวิชาการของสถาบันการศึกษา โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์การบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา 2) นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา และ 3) เสนอแนะแนวทางการพัฒนางานบริการวิชาการของสถาบันอุดมศึกษา ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อสถาบันอุดมศึกษา รวมถึงนักวิชาการและผู้สนใจในการใช้เป็นแนวทางการศึกษาและพัฒนาสถาบันการศึกษาต่อไป

ความหมายของการบริการวิชาการ

การบริหารวิชาการ มีความสำคัญต่อการดำเนินงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านสังคม การพัฒนาอาชีพ การศึกษาและอื่น ๆ มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริการวิชาการ ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (Office of the Higher Education Commission, 2014) ได้ให้ความหมายว่า การบริการทางวิชาการแก่สังคมเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา สถาบันพึงให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติในรูปแบบต่าง ๆ

ตามความถนัดและในด้านที่สถาบันมีความเชี่ยวชาญ การให้บริการทางวิชาการอาจให้เปล่าโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรืออาจคิดค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสมโดยให้บริการทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน หน่วยงานอิสระ หน่วยงานสาธารณะ ชุมชน และสังคมโดยกว้าง รูปแบบการให้บริการทางวิชาการมีความหลากหลาย เช่น การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรของสถาบัน เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ให้คำปรึกษา ให้การอบรม จัดประชุมหรือสัมมนา วิชาการ ทำงานวิจัยเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ หรือเพื่อชี้แนะสังคม การให้บริการทางวิชาการ นอกจากเป็นการทำประโยชน์ให้สังคมแล้ว สถาบันยังได้รับประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์อันจะนำมาสู่การพัฒนาหลักสูตร มีการบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยพัฒนาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนักศึกษาและเป็นการสร้างรายได้ของสถาบันจากการให้บริการทางวิชาการด้วย ขณะที่สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization) (2011) ให้ความหมายการบริการวิชาการ หมายถึง การที่สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของชุมชนหรือสังคม เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการหรือทำหน้าที่ใดที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ในด้านวิชาการหรือการพัฒนาความรู้ ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งแก่ประเทศชาติ การบริการวิชาการ เป็นการบริการที่มีค่าตอบแทนและบริการวิชาการให้เปล่า โดยมีการนำความรู้และประสบการณ์มาใช้พัฒนาหรือบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนและการวิจัย

Faculty of Engineering, Chulalongkorn University (2005) ให้ความหมายของการบริการทางวิชาการว่า หมายถึง การให้บริการทางวิชาการแก่ทางราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน อันก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการแก่สังคม โดยอาศัยความรู้และความสามารถทางวิชาการ ตลอดจนการสร้างสรรค์หรือเสริมประสบการณ์ในการประยุกต์วิชาการให้เหมาะสมกับสังคมไทยและการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย

จากความหมายและคำอธิบายข้างต้น สรุปได้ว่า การบริการวิชาการเป็นกิจกรรมที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษาที่ช่วยเชื่อมโยงความรู้ในสถาบันกับความต้องการของสังคม การดำเนินการบริการวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อสถาบันและสังคมโดยรวม

มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา

Office of the Higher Education Commission (OHEC) (2010) ได้ดำเนินการจัดทำมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาตามกลุ่มสถาบันที่มีปรัชญา วัตถุประสงค์ และพันธกิจในการจัดตั้งที่แตกต่างกันเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มาตรฐานด้านการดำเนินการตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยมาตรฐานย่อยด้านต่าง ๆ 4 ด้าน (Announcement of the Ministry of Education on Higher Education Institution Standards B.E. 2554 (2011)) 1. ด้านการผลิตบัณฑิต สถาบันอุดมศึกษา ดำเนินการรับนักศึกษาเข้าเรียนที่มีคุณสมบัติและจำนวนตรงตามแผนการรับนักศึกษา และสอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตบัณฑิตอย่างมีคุณภาพ สถาบันผลิตบัณฑิตได้ตามคุณลักษณะจุดเน้นของสถาบันตรงตามเป้าหมายที่กำหนด และจัดให้มีข้อสนเทศที่ชัดเจนเผยแพร่ต่อสาธารณะ ในเรื่องหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน คณาจารย์ที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการพัฒนารับรู้ ทั้งในและนอกหลักสูตรและตอบสนองความต้องการของนักศึกษา 2. ด้านการวิจัย สถาบันอุดมศึกษา มีการดำเนินพันธกิจด้านการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผลและภายใต้จุดเน้นเฉพาะ โดยมีการดำเนินการตามนโยบายแผนงบประมาณ มีการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนคณาจารย์

นักวิจัยบุคลากรให้มีสมรรถนะในการทำวิจัย ส่งเสริมและสร้างเครือข่ายการทำวิจัยกับหน่วยงานภายนอกสถาบัน เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยผลงานประดิษฐ์และงานริเริ่มสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพมีประโยชน์ สนองยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ในวงกว้างและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณชน 3. ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม สถาบันอุดมศึกษาให้บริการทางวิชาการที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั้งในวงกว้างและกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งอาจให้บริการโดยการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งในระดับสถาบันและระดับบุคคลได้ในหลายลักษณะ อาทิ การให้คำปรึกษาการศึกษาวิจัยการค้นคว้า เพื่อแสวงหาคำตอบให้กับสังคมการให้บริการฝึกอบรมหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ การจัดให้มีการศึกษาต่อเนื่องบริการแก่ประชาชนทั่วไป การให้บริการทางวิชาการนี้สามารถจัดในรูปแบบของการให้บริการแบบให้เปล่า หรือเป็นการให้บริการเชิงพาณิชย์ที่ให้ผลตอบแทนเป็นรายได้หรือเป็นข้อมูลย้อนกลับมาพัฒนาและปรับปรุงเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ 4. ด้านการทำนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันอุดมศึกษา มีการดำเนินการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ ทั้งในระดับ หน่วยงานและระดับสถาบัน มีระบบและกลไกในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนโดยตรงหรือโดยอ้อม เพื่อให้ผู้เรียนและบุคลากรของสถาบันได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้ ตระหนักถึงคุณค่าเกิดความซาบซึ้งและมีสุนทรีย์ต่อศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องจำโรง ความดีงามในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพมีวิถีชีวิตที่ปรารถนาและเรียนรู้วิธีการจัดการวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่ไม่พึงปรารถนาได้ สถาบันมีการควบคุมการดำเนินงานด้านนี้อย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพตามเป้าหมาย ของแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านการทำนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรมของสถาบัน

สรุป มาตรฐานสำหรับสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้แต่ละสถาบันสามารถพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับปรัชญา วัตถุประสงค์ และพันธกิจที่แตกต่างกัน โดยมุ่งเน้นให้สถาบันสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพมาตรฐานด้านการดำเนินงานตามภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา โดยเน้นที่ด้านการผลิตบัณฑิตที่มุ่งเน้นให้ สถาบันผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาดแรงงานและสังคม ด้านการวิจัยโดยมีการวางแผน และจัดระบบประมาณอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้คณาจารย์และบุคลากรมีส่วนร่วมในการวิจัย และสร้างเครือข่าย ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ด้านการให้บริการทางวิชาการแก่สังคมสถาบันต้องมีการให้บริการทางวิชาการ แก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การให้คำปรึกษา การจัดอบรม การวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อ สร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม ด้านการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ ศิลปะและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนและบุคลากรมีความรู้ความเข้าใจและสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ประเภทของการบริการวิชาการ

ประเภทของการบริการวิชาการ มีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมการให้บริการวิชาการของหน่วยงาน ต่าง ๆ เช่น หน่วยงานเอกชน หน่วยงานราชการ โดยมีการแบ่งประเภทของการบริการวิชาการ (Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization), 2011) ดังนี้

1. การให้บริการโดยไม่มุ่งผลกำไร เป็นโครงการที่ผู้ให้บริการเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายและร่วมสนับสนุนทั้งในรูป ค่าใช้จ่ายหรือสนับสนุนด้านอื่น ๆ เช่น การฝึกอบรมประชุม สัมมนา หรือให้บริการทางวิชาการ ด้านบุคลากร การเป็น วิทยากร อาจารย์พิเศษกรรมการ ที่ปรึกษา เป็นต้น

2. การให้บริการทางวิชาการเชิงธุรกิจ เป็นการให้บริการที่ผู้รับบริการต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง เช่น การวิเคราะห์ การตรวจสอบ การทดสอบ การสอบเทียบการประเมินผลและการแปล การวางแผน การวางระบบ การออกแบบ การประดิษฐ์หรือการผลิต การให้บริการเครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ การฝึกอบรม เป็นต้น

3. การให้บริการแบบให้เปล่า เป็นโครงการที่หน่วยงานของภาครัฐเป็น ผู้ให้บริการ โดยส่วนใหญ่แล้วหน่วยงานที่ให้บริการวิชาการแบบให้เปล่านั้นเป็นมหาวิทยาลัยซึ่งมหาวิทยาลัยนั้นมีภารกิจหลักดังนี้การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการบริการวิชาการนั้น มหาวิทยาลัยสนับสนุนงบประมาณให้ทั้งหมด โดยผู้รับบริการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

สรุป การบริการวิชาการมีความหลากหลายในรูปแบบและวัตถุประสงค์ โดยมีทั้งการให้บริการโดยไม่หวังผลกำไร การให้บริการเชิงธุรกิจ และการให้บริการแบบให้เปล่า ซึ่งมหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการให้บริการวิชาการแบบให้เปล่า เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและพัฒนาประเทศ

องค์ประกอบบริการวิชาการ

Office of the Higher Education Commission (2010) ได้กำหนดถึงภารกิจหลักที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องปฏิบัติมี 4 ประการ คือ การจัดการเรียนการสอน การวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การดำเนินการตามภารกิจทั้ง 4 ประการดังกล่าว มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดย Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization) (2004) ได้ให้คำอธิบายมาตรฐานของภารกิจทั้ง 4 ด้าน ไว้ดังนี้คือ

1. การจัดการเรียนการสอน กระบวนการพัฒนาและบริหารหลักสูตรให้มีความทันสมัย ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม มีการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความต้องการ/ความสนใจของผู้เรียนโดยใช้เทคนิคการสอนและอุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย มีการประเมินผลการเรียนการสอนตามสภาพจริง และมีการใช้ประโยชน์ผลการประเมินในการพัฒนาผู้เรียน การระดมทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งความร่วมมือจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถาบันอุดมศึกษา ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมการศึกษา เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การวิจัย ผลงานวิจัยและงานสร้างสรรค์เป็นงานนวัตกรรมที่นำไปสู่การสร้างและพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่เชี่ยวชาญสูง การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นการขยายพรมแดนของความรู้ และทรัพย์สินทางปัญญาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้จริง เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาคุณภาพ ประสิทธิภาพ และขีดความสามารถของคนไทย รวมทั้งการพัฒนาสู่สังคมเรียนรู้ สังคมความรู้ และสังคมแห่งภูมิปัญญาอันก่อให้เกิดวัฒนธรรมการใช้ความรู้ในการกำหนดทิศทาง และการพัฒนา ตลอดจนการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ

3. การให้บริการวิชาการแก่สังคม การให้บริการวิชาการและวิชาชีพที่เป็นประโยชน์ เป็นที่พึ่งและเป็นแหล่งอ้างอิง ทางวิชาการและวิชาชีพ เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมสอดคล้อง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเข้มแข็งของสังคม ชุมชน ประเทศชาติ และนานาชาติ ตลอดจนการส่งเสริมบทบาท ทางวิชาการและวิชาชีพของสถาบันการศึกษาใน การพัฒนาสังคมเรียนรู้และสังคมความรู้ โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

4. การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่เอกลักษณ์ศิลปและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกไทย และการบูรณาการในการผลิตบัณฑิต การวิจัย และการบริการ

วิชาการและวิชาชีพ รวมทั้งการสร้างสรรค์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานของการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาสู่สากล

การบริการวิชาการแก่สังคมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ตามหลักเกณฑ์การประเมินคุณภาพของ Office of the Higher Education Commission (2010) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า การบริการวิชาการแก่สังคม เป็นการตอบสนองและแสดง ความรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งถือเป็นบทบาทของ สถาบันอุดมศึกษาตามหลักการสากล ของการอุดมศึกษา การตอบสนองดังกล่าวจะมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด สามารถสะท้อนได้จาก ความพึงพอใจของผู้รับบริการทั้งประชาชนผู้มารับบริการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงาน ทั้ง ภาครัฐและเอกชน ซึ่งผลการสำรวจโดยทั่วไปจะพิจารณา 4 ประเด็นสำคัญ คือ

1. ความพึงพอใจด้านกระบวนการ ขั้นตอนการให้บริการ
2. ความพึงพอใจด้านเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ
3. ความพึงพอใจด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
4. ความพึงพอใจต่อคุณภาพการให้บริการ

แต่สำหรับสถาบันอุดมศึกษา นอกจากความพึงพอใจในสี่ประเด็นข้างต้นแล้ว ยังรวมถึงความพึงพอใจต่อบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา 3 ด้าน คือ การเป็นผู้เตือนสติสังคม การชี้นำสังคมและการตอบสนองต่อความต้องการของสังคม โดย Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization) (2011) ได้จำแนกลักษณะการบริการวิชาการ ดังนี้

1. บริการวิเคราะห์ ทดสอบ ตรวจสอบ และตรวจสอบ
2. บริการเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ทางการศึกษา
3. บริการจัดฝึกอบรม สัมมนา และประชุมเชิงปฏิบัติการแบบเก็บค่าลงทะเบียน
4. บริการจัดฝึกอบรม สัมมนา และประชุมเชิงปฏิบัติการแบบให้เปล่า
5. บริการจัดฝึกอบรม สัมมนา และประชุมเชิงปฏิบัติการในลักษณะการว่าจ้าง
6. บริการเกี่ยวกับสุขภาพที่นอกเหนือจากหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง
7. บริการศึกษา วิจัย สำรวจ การวางแผน การจัดการ
8. บริการศึกษาความเหมาะสมของโครงการการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม
9. บริการวางระบบ ออกแบบ สร้าง ประดิษฐ์ และผลิต
10. บริการอื่น ๆ ทั้งนี้ไม่นับรวมการเป็นวิทยากรที่ไม่ได้อยู่ในแผนของสถาบัน

Institute of Research and Development, Rajamangala University of Technology Tawan-ok (2012) ได้นิยามไว้ว่า บริการวิชาการ หมายถึง การให้บริการวิชาการด้านวิชาชีพแก่สังคมและชุมชน รัฐวิสาหกิจหรือ เอกชน อันก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการแก่สังคม โดย อาศัยความรู้และความสามารถทางวิชาการ ตลอดจนการสร้างหรือเสริมประเสริฐประโยชน์ในการประยุกต์วิชาการให้เหมาะสมกับสังคมไทย และการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง การยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันพึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยการร่วมมือของประชาชนสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของชาวบ้าน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนโดยมหาวิทยาลัยสามารถเข้าไปสนับสนุนให้ตรงกับความต้องการ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไปขั้นตอนการบริการวิชาการ ประกอบด้วย 1. สำรวจความต้องการรับบริการวิชาการ 2. ประชุมชี้แจงการกำหนดค่าเป้าหมายงานบริการ

วิชาการแก่สังคม 3. จัดทำคำเสนอของงบประมาณงานบริการวิชาการ 4. จัดทำแผนการปฏิบัติงานประจำปี 5. ดำเนินงานบริการวิชาการตามแผนปฏิบัติงานประจำปี 6. จัดทำและส่งรายงานผลการดำเนินงานบริการวิชาการ

Bangkokthonburi University (2013) ได้นิยามไว้ว่า การให้บริการวิชาการ หมายถึง การที่สถาบันการศึกษา อยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ หรือทำหน้าที่ใด ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาขึ้นของชุมชน ในด้านวิชาการหรือการพัฒนาความรู้ ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนประเทศชาติและนานาชาติโครงการบริการ วิชาการที่มีผลต่อการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหมายถึงโครงการบริการวิชาการที่ สถาบันจัดขึ้น หรือดำเนินการขึ้นแล้ว มีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นแก่ชุมชนในด้าน ต่าง ๆ และทำให้ชุมชนสามารถ พึ่งตนเองได้ตามศักยภาพของตนขั้นตอนการดำเนินงาน ระบบการบริการวิชาการแก่สังคม มีดังนี้ 1. สำรวจความ ต้องการของชุมชนหรือภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงาน และจัดทำแผนบริการวิชาการแก่สังคม 2. เสนอแผนบริการ วิชาการต่อคณะกรรมการบริหารและวิชาการ 3. จัดทำข้อมูลเสนอโครงการบริการวิชาการตามแผน 4. ดำเนิน โครงการ/กิจกรรมบริการทางวิชาการตามแผน 5. ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือด้านการบริการวิชาการกับชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6. ประเมินประโยชน์หรือผลกระทบการให้บริการวิชาการแก่สังคมตาม KIP ของมหาวิทยาลัย 7. จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม 8. สรุปบทเรียนหรือองค์ ความรู้และถ่ายทอดความรู้จากการบริการวิชาการแก่สังคม 9. การบูรณาการ กับการเรียนรู้การสอน/การบูรณาการ กับการเรียนรู้ 10. สรุปบทเรียนหรือองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้จากการบริการวิชาการแก่สังคม และ 11. นำผล ประเมินไปปรับปรุงการบูรณาการงานบริการวิชาการแก่สังคม

Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Rattanakosin (2011) ได้นิยามไว้ ว่า กระบวนการบริการทางวิชาการ แยกได้ดังนี้ 1. การสำรวจความต้องการของชุมชนหรือศึกษาความต้องการของ โครงการเดิม (ถ้ามี) 2. จัดทำแผนบริการทางวิชาการ และเสนอแผนบริการทางวิชาการตามลำดับขั้นตอน 3. แจ้งผล การพิจารณาแก่ผู้รับผิดชอบโครงการ 4. จัดทำและขออนุมัติโครงการ 5. การดำเนินการบริการทางวิชาการแก่ชุมชน 6. ติดตามผลการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ 7. จัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการ 8. นำผลการ ประเมินไปปรับปรุง 9. นำความรู้จากการบริการวิชาการไปบูรณาการกับการเรียนการสอนและการวิจัย 10. เผยแพร่ ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

Research and Academic Services Division, Payap University (2015) ได้ให้นิยามไว้ว่า กระบวนการบริการ วิชาการแก่สังคม สรุปได้ดังนี้ 1. การทบทวนความสำเร็จและความล้มเหลวของแผนบริการวิชาการ 2. การสำรวจ ความต้องการของชุมชน ภาครัฐหรือภาคเอกชน หน่วยงานและการจัดทำโครงการบริการวิชาการแก่สังคมหรือศึกษา ต่อเนื่องจากโครงการเดิม 3. การจัดทำบันทึกความเข้าใจ/ข้อตกลงความร่วมมือด้านบริการวิชาการแก่ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4. จัดทำแผนบริการวิชาการแก่สังคมและเสนอแผนบริการวิชาการแก่สังคม ตามลำดับ ขั้นตอน 5. จัดทำโครงการ 6. การดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคม 7. ติดตามผลการนำความรู้ ไปใช้ประโยชน์ 8. ประเมินความสำเร็จของการบริการวิชาการ 9. จัดทำแผนการใช้ประโยชน์จากการบริการวิชาการ 10. การจัดทำรายงาน 11. นำผลการประเมินไปปรับปรุง 12. นำความรู้จากการบริการวิชาการไปบูรณาการกับการ เรียนการสอนและการวิจัย 13. สรุปบทเรียนหรือองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้

สรุป การบริการทางวิชาการเป็นกิจกรรมสำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นการนำ ความรู้และทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เพื่อประโยชน์ของสังคม และยังเป็นการพัฒนาสถาบันให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น การ บริการวิชาการไม่เพียงแต่เป็นการตอบแทนสังคม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการประกันคุณภาพของ

สถาบันอุดมศึกษา โดยการวัดความพึงพอใจของผู้รับบริการและการพัฒนาบริการอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้สถาบันสามารถบรรลุเป้าหมายในการเป็นสถาบันที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคม

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา

McAleese (2013) ได้ให้ความหมายไว้ว่า มหาวิทยาลัยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษามีคุณภาพและการวิจัยที่มีนวัตกรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาความรู้ในสังคม การพัฒนาทางวิชาการในมหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้ นอกจากนี้ McAleese ยังเน้นว่ามหาวิทยาลัยควรเป็นศูนย์กลางการวิจัยที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ การแก้ปัญหาสังคม และการส่งเสริมความยั่งยืน และมหาวิทยาลัยต้องมีการสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับชุมชนและภาคธุรกิจ เพื่อให้สามารถนำเสนอบริการวิชาการที่ตอบสนองต่อความต้องการและความท้าทายที่เกิดขึ้นในสังคม การพัฒนาทางวิชาการจึงไม่ใช่เพียงแค่การเรียนการสอน แต่เป็นการมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาชุมชนในระดับที่กว้างขึ้น โดยรวมแล้ว มุ่งเน้นให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมผ่านการศึกษา การวิจัย และการบริการวิชาการที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความรู้และสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

Altbach and Salmi (2011) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาสถานศึกษาเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการสร้างและปรับปรุงคุณภาพของมหาวิทยาลัย เพื่อให้สามารถแข่งขันในระดับโลกได้ โดยเสนอว่ามหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพสูงจะต้องมีการลงทุนในด้านการศึกษา การวิจัย และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม การพัฒนาสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการวางแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาหลักสูตรที่มีคุณภาพ การจัดหาทรัพยากรที่เพียงพอ และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และนวัตกรรม นอกจากนี้ยังต้องมีการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้และทักษะที่ทันสมัย เพื่อสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักศึกษาและสังคม และยังเน้นว่าการพัฒนาสถานศึกษาไม่สามารถทำได้โดยลำพังมหาวิทยาลัยเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีความร่วมมือจากรัฐบาล ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อสร้างระบบการศึกษาที่เข้มแข็งและยั่งยืน การสนับสนุนทางการเงิน การส่งเสริมการวิจัย และการสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ จะช่วยให้มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการบริการเพื่อสังคม หรือ University Social Responsibility (USR) เป็นแนวคิดที่ขยายบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาให้ไม่จำกัดอยู่เพียงการจัดการเรียนการสอนและวิจัย แต่ให้ความสำคัญกับ ความรับผิดชอบต่อสังคมในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชน การพัฒนาสังคม และการใช้ความรู้ทางวิชาการเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณะ

หลักการของ USR ประกอบด้วย:

- 1.การมีส่วนร่วมกับชุมชน (Community Engagement): สถาบันควรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เข้าใจบริบทและความต้องการ เพื่อวางแผนและดำเนินโครงการบริการวิชาการอย่างเหมาะสม
- 2.การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development): โครงการบริการควรมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่ยั่งยืน ไม่ใช่เพียงการช่วยเหลือแบบเฉพาะกิจ

3.การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ: ส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม

4.การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน: ให้นักศึกษาและบุคลากรได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง สร้างจิตสำนึก พลเมือง และคุณธรรมในการทำงานเพื่อส่วนรวม

แนวคิดนี้สอดคล้องกับเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษาในยุคใหม่ที่ไม่เพียงสร้างบัณฑิต แต่ยังสร้างพลเมือง ที่มีจิตสาธารณะ สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมได้อย่างแท้จริง (McIlrath et al., 2012; Vasilescu et al., 2010)

แนวคิดการบูรณาการกับชุมชน (Community Engagement) แนวคิดนี้เน้นการมีส่วนร่วมระหว่าง สถาบันอุดมศึกษากับชุมชน โดยถือว่าชุมชนเป็นหุ้นส่วนที่ร่วมกันพัฒนาองค์ความรู้ แก้ไขปัญหา และสร้างผลลัพธ์ ร่วมกัน โดยมีหลักการสำคัญ ได้แก่ ความร่วมมืออย่างเท่าเทียม กระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วมกัน และการ พัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับภารกิจของมหาวิทยาลัยในการเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ และเป็นกลไกใน การพัฒนาสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ (Bringle & Hatcher, 2002; Jacoby, 2009)

แนวทางการให้บริการวิชาการของสถาบันการศึกษา

Boromarajonani College of Nursing, Bangkok (2020) ได้ให้แนวทางการดำเนินโครงการบริการวิชาการ ดังนี้

1. โครงการบริการวิชาการควรต้องสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้นต้องรู้ความต้องการของ กลุ่มเป้าหมายก่อน หาความต้องการของชุมชนโดยวิธีเก็บข้อมูลเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ และต้องมีหลักฐานการ สำนักรวบรวมความต้องการที่ชัดเจน
2. โครงการที่สร้างประโยชน์ต่อสังคม/ชุมชน ต้องระบุว่าโครงการสร้างประโยชน์ต่อ สังคม/ชุมชนในด้านใด และต้องมีหลักฐานการยอมรับจากสังคมหรือประเทศชาติ เช่น มีหลักฐานการใช้ประโยชน์ของ ชุมชนจากการบริการวิชาการ อัตราการไปรับบริการตรวจมะเร็งเต้านมเพิ่มขึ้น หรือหลักฐานที่ยืนยันว่าชุมชนที่ ศักยภาพมากขึ้น เป็นต้น
3. โครงการต้องบรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์ชีวิต อย่างน้อยร้อยละ 80
4. ใช้แบบประเมิน กลางในการประเมินผลเท่านั้น ค่าความพึงพอใจโดยภาพรวมเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.51 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน
5. อย่างน้อยร้อยละ 80 ของผู้รับบริการมีความพึงพอใจระดับดีขึ้นไป
6. ข้อคำถามย่อยเรื่องความรู้ความเข้าใจมี คะแนนเฉลี่ยไม่น้อยกว่า 3.51 จาก 5 คะแนน
7. ข้อคำถามย่อยเรื่องการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์มีคะแนนเฉลี่ยไม่ น้อยกว่า 3.51 จาก 5 คะแนน
8. ทุกโครงการ เมื่อดำเนินการแล้ว After Action Review (AAR) เพื่อสังเคราะห์องค์ ความรู้ที่ได้จากการให้บริการวิชาการ
9. เมื่อดำเนินโครงการแล้วเกิดองค์ความรู้ใดๆ ผู้รับผิดชอบโครงการต้อง นำเสนอความรู้เหล่านั้นต่อคนในองค์กร และต่อสาธารณชน เช่น การ KM การเขียนบทความวิชาการลงวารสาร การ นำเสนอทางเว็บไซต์วิทยาลัย เป็นต้น

สรุปโครงการบริการวิชาการที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีการวางแผนที่ดี เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย มีการวัดผลและประเมินผลอย่างเป็นระบบ และมีการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ ประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการในอนาคต

ผลการวิเคราะห์

จากการวิเคราะห์เนื้อหาข้างต้นทั้งหมด สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ด้านรูปแบบการบริการวิชาการ สถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยภาครัฐมีการให้บริการวิชาการ ในหลากหลายรูปแบบ อาทิ การจัดอบรมสัมมนา การให้คำปรึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาชุมชน การ

ถ่ายทอดเทคโนโลยี และการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของสังคม อีกทั้งยังมีการบูรณาการความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริการวิชาการให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

2. ด้านมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาไม่ได้มีภารกิจเพียงการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ แต่ยังต้องมีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ใหม่และร่วมพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน โดยต้องมีการสร้างความเชื่อมโยงและการมีส่วนร่วมกับสังคมภายนอกอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ สถาบันจำเป็นต้องมีการปรับตัวและพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องเพื่อสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

3. ด้านประเภทของการบริการวิชาการ การบริการวิชาการเป็นกิจกรรมสำคัญของมหาวิทยาลัยที่สะท้อนถึงบทบาทของการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง ทั้งนี้ การแบ่งประเภทของการบริการวิชาการออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การให้บริการโดยไม่มุ่งผลกำไร การให้บริการเชิงธุรกิจ (มีค่าตอบแทน) และการให้บริการแบบให้เปล่า (โดยทุนสถาบัน) ช่วยให้สถาบันสามารถวางแผนการดำเนินงานได้อย่างมีระบบ และสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านองค์ประกอบของการบริการวิชาการ การบริการวิชาการประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน ได้แก่ ผู้ให้บริการ (อาจารย์ นักวิจัย บุคลากรวิชาการ) เนื้อหาองค์ความรู้ (งานวิจัย นวัตกรรม เทคนิค ทฤษฎี) กระบวนการบริการ (อบรม สัมมนา ให้คำปรึกษา วิจัยร่วมกับชุมชน หรือ e-learning) กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ (หน่วยงานรัฐ เอกชน ชุมชน ประชาชนทั่วไป) และผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ องค์ประกอบเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้การบริการวิชาการตอบโจทย์และส่งผลต่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน รวมถึงยังสามารถนำมาบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนและการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ด้านแนวทางการให้บริการวิชาการของสถาบันการศึกษา เพื่อยกระดับการบริหารจัดการบริการวิชาการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สถาบันจำเป็นต้องมีแนวทางและกลไกสนับสนุนที่ชัดเจน เช่น การจัดตั้งหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบเฉพาะด้านการบริการวิชาการ การจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในสถาบัน และการพัฒนาระบบการจัดการบริการวิชาการที่เน้นกระบวนการประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจว่าการบริการวิชาการจะสามารถสร้างคุณค่าทางวิชาการ และนำไปสู่การพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการให้บริการวิชาการแก่สังคมในหลายรูปแบบ เช่น การอบรม สัมมนา การให้คำปรึกษา การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายและการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์เข้าด้วยกัน โดยมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานบริการวิชาการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในด้านมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษานั้น สถาบันไม่ได้มีหน้าที่เฉพาะการผลิตบัณฑิตเท่านั้น แต่ยังต้องมีบทบาทในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการของสังคมด้านประเภทของการบริการวิชาการ

แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบหลัก คือ การบริการโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร การบริการเชิงธุรกิจ (มีค่าตอบแทน) และการบริการแบบให้เปล่าด้วยทุนของสถาบัน ซึ่งช่วยให้สถาบันวางแผนการดำเนินงานได้อย่างมีระบบ และตอบโจทย์ของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน สำหรับองค์ประกอบของบริการวิชาการ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ผู้ให้บริการ เนื้อหาองค์ความรู้ กระบวนการให้บริการ กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งทั้งหมดสามารถบูรณาการร่วมกับพันธกิจหลักของสถาบันทั้งการเรียนการสอนและการวิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนในส่วนของแนวทางการบริการวิชาการนั้น สถาบันควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเฉพาะด้านการบริการวิชาการ มีการจัดสรรงบประมาณที่เหมาะสม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร และจัดระบบประกันคุณภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดคุณค่าทางวิชาการและสร้างประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

References

- Altbach, P.G., & Salmi, J. (2011). *The road to academic excellence: the making of world-class research universities*. The World Bank. DOI:10.1596/978-0-8213-8805-1
- Announcement of the Ministry of Education on Higher Education Institution Standards B.E. 2554 (2011). (2011, April 24). *Thai government gazette*. Vol. 128 Special Episode 47, pp. 44–46. Retrieved from http://dqe.mhesi.go.th/front_home/Announcement/44.pdf
- Bringle, R. G., & Hatcher, J. A. (2002). Campus–community partnerships: the terms of engagement. *Journal of Social Issues*, 58(3), 503–516. DOI:10.1111/1540-4560.00273
- Bangkokthonburi University. (2013). *Academic service manual for society, academic year 2013*. <https://qa.bkkthon.ac.th/qa/qa56/931546476.pdf>
- Boromarajonani College of Nursing, Bangkok. (2020). *Manual for the management of academic service projects for society, fiscal year 2020*. Academic Services Division, Boromarajonani College of Nursing, Bangkok.
- Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Rattanakosin. (2011). *Manual for providing academic services to society, academic year 2011*. Rajamangala University of Technology Rattanakosin.
- Faculty of Engineering, Chulalongkorn University. (2005). *Guidelines for academic service*. Chulalongkorn University.
- Institute of Research and Development, Rajamangala University of Technology Tawan-ok. (2012). *Academic service manual*. Rajamangala University of Technology Tawan-ok.
- Jacoby, B. (2009). *Civic engagement in higher education: Concepts and practices*. Jossey-Bass.
- McAleese, M. (2013). The Role of the University in Society: Academic Development. In *Building Stronger Universities: A Global Perspective*.

- McIlrath, L., Lyons, A., & Munck, R. (2012). *Higher education and civic engagement: comparative perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Office for National Education Standards and Quality Assessment (Public Organization). (2011). *Manual for the Third Round of External Quality Assessment (2011–2015) for Higher Education Institutions (Revised November 2011)*. <https://www.onesqa.or.th/th/content-view/921/848/>
- Office of the Higher Education Commission. (2010). *Manual for Educational Quality Assurance within Higher Education Institutions B.E. 2553 (2010)*. Parbpim Printing.
- Office of the Higher Education Commission. (2014). *Internal Quality Assurance Manual for Higher Education 2014 (3rd ed.)*. Image Printing.
- Research and Academic Services Division, Payap University. (2015). *Academic Service Manual for Society (Academic Year 2015 Edition)*. https://research.payap.ac.th/pyu/uploads/userfiles/file/academic_service_manual.pdf
- Vasilescu, R., Barna, C., Epure, M., & Baicu, C. (2010). Developing university social responsibility: a model for the challenges of the new civil society. *Procedia–Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4177–4182. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.660>